УДК 81'272(477.83/.86) "18/19":930(477(092)

Світлана ГІРНЯК,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри філологічних дисциплін та методики їх викладання у початковій школі Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (Україна, Дрогобич) s.girnjak10@gmail.com

СТАН МОВНО-КУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ КІНЦЯ XIX – ПОЧАТКУ XX СТОЛІТЬ У КОНЦЕПЦІЇ М. ЛОЗИНСЬКОГО

У пропонованій статті схарактеризовано стан мовно-культурного розвитку Східної Галичини кінця XIX – початку XX ст., окреслено перспективи подальшого розвитку краю на основі аналізу праць Михайла Лозинського «Утворення українського коронного краю в Австрії» (1915 р.), «Галичина в життю України» (1916 р.), «Сорок літ діяльності "Просвіти". В 40-літній Ювілей Товариства» (1908 р.), «Українство і москвофільство серед українсько-руського народу в Галичині» (репринтне видання, 1994 р.). Доведено, що кінець XIX – початок XX ст. – це період значних зміни у свідомості українського народу, перш за все його передової частини – інтелігенції, завдяки якій значно активізувалося політичне і культурне життя українців Наддніпрянщини та русинів Галичини, що і призвело до появи численних українських партій, видань, освітніх закладів, наукових товариств, організацій та об'єднань.

Ключові слова: *мовно-культурна ситуація, мова, освіта, література, наукове життя, Галичина, коронний край.*

Літ. *8.*

Svitlana HIRNYAK,
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Department Philological Disciplines and Methods of Their Teaching in Primary School Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University (Ukraine, Drohobych) s.girnjak10@gmail.com

STATE LINGUISTIC AND CULTURAL DEVELOPMENT OF EASTERN HALYCHYNA LATE XIX – EARLY XX CENTURIES IN CONCEPT M. LOZINSKIJ

This article the state of linguistic and cultural development of Halychyna late XIX – early XX century is characterized, the prospects for further development of the region based on the analysis of works of Michael Lozinskij «Formation of Ukrainian crownland in Austria» (1915), «Galicia life in Ukraine» (1916), «Forty years of «Enlightenment», «In the 40-year anniversary of the Society» (1908), «Ukraine's and

Russophiles among Ukrainian-Russian people in Halychyna»» (reprint edition, 1994) is outlined. It has been proved that the end of the nineteenth – early twentieth century, a period of significant change in the consciousness of the Ukrainian people, primarily its best part – the intelligentsia, through which significantly intensified political and cultural life of the Ukrainian Dnieper and Ruthenium Halychyna, which led to the emergence of many Ukrainian parties, the media, educational institutions, scientific societies, organizations and associations.

Key words: *linguistic and cultural situation, language, education, literature, academic life, Halychyna, crown land.*

Ref. *8.*

Светлана ГИРНЯК,
кандидат филологических наук, доцент кафедры филологических дисциплин и методики их преподавания в начальной школе Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко (Украина, Дрогобыч) s.girnjak10@gmail.com

СОСТОЯНИЕ ЯЗЫКОВО-КУЛЬТУРНОГО РАЗВИТИЯ ВОСТОЧНОЙ ГАЛИЧИНЫ КОНЦА XIX – НАЧАЛА XX ВЕКОВ В КОНЦЕПЦИИ М. ЛОЗИНСКОГО

В предлагаемой статье дана характеристика состояния культурно-языкового развития Восточной Галичины конца XIX – начала XX в., намечены перспективы дальнейшего развития края на основе анализа трудов Михаила Лозинского «Образование украинского коронного края в Австрии» (1915 г.), «Галичина в жизни Украины» (1916 г.), «Сорок лет деятельности "Просвиты". В 40-летний юбилей Общества» (1908 г.), «Украинство и москвофильство среди украинско-русского народа в Галичине» (репринтное издание, 1994 г.). Доказано, что конец XIX – начало XX в. – это период значительных изменений в сознании украинского народа, прежде всего его передовой части – интеллигенции, благодаря которой значительно активизировалась политическая и культурная жизнь украинцев Надднепрянщины и русинов Галичины, что и привело к появлению многочисленных украинских партий, изданий, образовательных учреждений, научных обществ, организаций и объединений.

Ключевые слова: *языково-культурная ситуация, язык, образование, литература, научная жизнь, Галичина, коронный край.*

Лит. *8.*

Постановка проблеми. Мова відображає не тільки соціальну історію народу, але й усі найважливіші етапи його культурного розвитку. Окрім того, рівень культури народу визначається ступенем розвиненості мови. Мові притаманна дивовижна здатність пристосовуватися до

життя її носіїв, відповідати на їх запити, ускладнювати свою структуру відповідно до розвитку суспільства і разом із тим впливати на удосконалення суспільного устрою [5, 32]. Мова і народ перебувають у тісному взаємозв'язку, вони постійно взаємодіють і впливають на розвиток один одного. Усе це дає підстави стверджувати про нерозривний зв'язок між життям мови і поступом людського суспільства. Саме тому філологи, історики, громадсько-політичні діячі, що жили і творили на межі XIX – XX століть так детально аналізували особливості розвитку мовної, культурної, політичної, економічної ситуацій, що склалися на різних українських землях.

Аналіз досліджень. Серед праць, які розкривають окреслені проблеми, можемо назвати такі наукові розвідки *«Современная Галиция»* Л. Василевського, *«Про українську мову і українську справу»* М. Грушевського, *«Чудернацькі думки про українську національну справу»* М. Драгоманова, *«Як живеться українському народові в Австрії»* В. Левицького, *«Як пробудилося українське народне життя в Галичині за Австрії»* М. Возняка, *«Про українську літературну мову»* Є. Чикаленка й інші.

Мета статті – схарактеризувати стан мовно-культурного розвитку Східної Галичини кінця XIX – початку XX ст., проаналізувати розвиток краю на основі аналізу праць Михайла Лозинського *«Утворення українського коронного краю в Австрії» (1915 р.), «Галичина в життю України»* (1916 р.), *«Сорок літ діяльності "Просвіти". В 40-літній Ювілей Товариства»* (1908 р.), *«Українство і москвофільство серед українсько-руського народу в Галичині»* (репринтне видання, 1994 р.).

Виклад основного матеріалу. ***Михайло Лозинський*** /30.07.1880 р. – 3.11.1937 р./ – непересічна особистість, яскравий представник української інтелігенції Східної Галичини, відомий публіцист, театральний критик і політичний діяч. М. Лозинський навчався в Станиславівській бурсі, Львівській академічній гімназії, правничому відділенні Львівського університету, а згодом продовжив своє навчання у Відні й Цюріху (Швейцарія). У 1914 р. М. Лозинський отримує ступінь доктора права у Віденському університеті, а з 3.03.1919 р. працює заступником державного секретаря (міністра) закордонних справ Західної області УНР. У 1921 – 1927 рр. М. Лозинський – професор міжнародного права та історії української політичної думки Українського Вільного Університету (у Відні та Празі).

З дозволу радянського уряду М. Лозинський переїхав до УРСР у вересні 1927 р. й очолив кафедру права в Інституті народного господарства у Харкові (1928 – 1930 рр.). Викладацьку діяльність професор

вдало поєднував з науковою роботою, постійно друкував у періодиці огляди поточних подій міжнародного життя.

За обвинуваченням у належності до Української Військової організації М. Лозинського було заарештовано 21 березня 1930 року, а у вересні судовою трійкою при колегії ДПУ УРСР засуджено до 10 років виправно-трудових таборів і 10 грудня 1933 року етаповано на Соловки. 3 листопада 1937 року Михайла Лозинського розстріляли у числі 1111 представників української інтелігенції з нагоди 20-річчя Жовтневої революції.

Аналіз праці М. Лозинського *«Утворення українського коронного краю в Австрії»* [2] дозволяє дослідити етапи утворення українського краю в Габсбурзькій монархії шляхом поділу Галичини на її складові національні частини, українську й польську, оскільки це було головним прагненням українського народу в Австрії від початку австрійської конституційної історії. Названа праця цікава переш за все для дослідників історії згаданого періоду, однак нашу увагу привернули четвертий та п'ятий розділи роботи («Галичина під польським пануванням 1861 – 1914» та «Поділ Галичини на історично-національній основі як єдино правильна підстава нової організації після війни» [2, 53 – 69; 69 – 75], які дають змогу очима галичанина побачити стан розвитку всього українського (політичних партій, правової та судової систем, української мови й українського народу та ін.) у Східній Галичині.

У згаданий період усе публічно-правове життя Галичини опинилося в польських руках. Адміністрацію, судівництво, шкільництво, не говорячи вже про владу й органи самоуправління, – все було спольщено й спрямовано виключно на службу польським інтересам, які аж ніяк не сприяли поступу українського народу, а лише зупиняли його національний розвиток, заважали культурному розвитку. Така політика влади була спрямована виключно на те, щоб у такий спосіб *«розвивати українським коштом польську духову й матеріяльну культуру і за її допомоги дальше польщити як український нарід так і инші не-польські елементи (Нїмців, Жидів) в краю»* [2, 56]. У цих складних умовах український народ шукав конституційно-правового захисту, однак не знаходив його. Галичина перетворювалася в польський край, в якому уся влада зосереджувалася в руках *"польського краєвого маршалка"*, а польський *"міністр для Галичини"* був, по суті, *"міністром без портфелю"*. Українці в Східній Галичині мали статус меншості, а тому гарантована «*арт. 19-им основного закону про загальні права горожан держави з 21. грудня 1867 р. національна рівноправність була пустим звуком»* [2, 57], тоді як український народ не мав тієї політичної сили,

яка б стояла на сторожі його *«права зберігати й розвивати свою національність і мову, ... здобути для ... мови рівноправність в школі, уряді й публічному життю. ... Замість свобідно розвивати власну національну культуру, мусїв український нарід перше всего оплачувати цїлу польську культуру на сходї Галичини»* [2, 57], а на свою культуру *«міг обертати тільки ті останки засобів, на які ще міг спромогти ся, борючи ся при тім з як найбільшими перешкодами. ...Щоб перешкодити твореню української інтелїґенції, замкнено Українцям доступ до публичних урядів, як прим. Політична адміністрація, зовсїм, до инших в такій мірі, щоб вони нїколи не зросли в силу і все чули ся упосліджеными, ледве толєрованими»* [2, 57].

Українське національне відродження *«застає український нарід у двох державних формаціях: в величезній більшости в російській державі та меншости в Габсбурзькій монархії, що творить від 1867 р. союз двох держав, Австро-Угорщину»*. М. Лозинський зазначав, що саме австрійська Україна стала центром усього українського життя, хоча й була поділена на так звані *«історичні краї»* (Галичину і Буковину), що жили окремим життям, *«говорячи про австрійську Україну, треба мати на увазї передовсїм Галичину, де український нарід витворив центр свого національного життя не тільки в Австрії, але до деякої міри на всю Україну»* [3, 3 – 4]. У книзі «Платформи Української радикальної партії» /Львів, 1905 р./ зазначалося: *«...маленьку волю має наша мова в Галичині та на Буковині, в Угорщині жменька нашого народу ледві дише; в Росії нашу мову скрізь заборонено, нас силкуються денаціоналізувати з найбезсоромнішою жорстокістю, і ми не маємо тут ні одної національної інституції»*.

Однак, як вказує М. Лозинський, у Галичині достатньо швидкими темпами зростала національна свідомість українського народу, все активнішим ставав український національний рух, а галичан переповнювало почуття єдності з російською Україною. Галичани прагнули вибороти право на створення окремої держави, й, спираючись на австрійську конституцію, вели боротьбу за визволення українського народу з-під польського політичного панування, а створена галицько-руською інтелігенцією партія народовців, пропагувала єдність усього українського народу і виступала проти Росії як держави, яка *«держить в національнім поневоленню переважну часть українського народу»* [2, 60].

У 1902 – 1907 рр. український політичний рух набув вагомості й, *«здобувши собі певне політичне значіннє в краю й державі, почав висувати на перший плян проблеми національної державности, зазначаючи, що в Галичинї повина бути утворена правно-державна орґанїзація*

українського життя, яка стала би українським Піємонтом для цілої України» [2, 63].

Польське панування в Східній Галичині відобразилося негативно на розвитку українського народу, який у процесі свого національного відродження використовував усі можливості, що надавала йому австрійська конституція для поступу в різних сферах суспільного життя. Передова українська інтелігенція вірила, що ідея українського національного відродження об'єднає весь український народ (незважаючи на існуючі кордони) в одну націю, яка зможе зберегти свою історично-національну індивідуальність і створити умови для вільного національного життя і тим самим «*здійснить ся ідеал Вільної України»* [2, 65].

Проте війна, що втягнула у свій вир не тільки європейські держави та народи, призвела до змін на політичній карті Європи і *«розбудила надії на близьке здійсненнє того, що доси було тільки мрією далекої будучности, що недосяжне втягнула в сферу реальних можливостей. В сій історичній хвилі українські партії Галичини, з'єдинивши ся в «Головній Українській Раді», проголосили в манїфестї з 3. серпня 1914 р війну Австро-Угорщини й Нїмеччини проти Росії війною в інтересї визволення України й покликали до життя організацію «Українських Сїчових Стрільців», щоб разом з арміями союзних держав бороти ся за волю України»* [2, 66]. Подібну організацію утворили політичні емігранти з російської України – «Союз визволення України». Українці сподівалися, що у випадку перемоги союзних держав над Росією не тільки Велика Україна зможе здобути політичну самостійність, але й українську частину Галичини буде визволено з дотеперішнього польського панування.

Після завершення війни і відновлення австрійського панування в Галичині Австрія не могла вимагати від українського народу, щоб він і надалі жив в політичній спільності з поляками, а тому Галичину вирішили поділити. Однак коронний край було утворено через злуку двох областей, які не тільки різнилися історією та національним складом, але протягом століть ворожо ставилися один до одного. Австрія, як вона себе називала – держава національностей, знову віддала український народ під польське панування, а тому *«коронний край»* – це швидше конституційно-правове поняття й адміністративна одиниця, але аж ніяк не реальна територіальна одиниця з людьми, що об'єднані спільними інтересами і перспективами свого подальшого національного розвитку та становлення. Поляки, як і колись, ще в 1848 році, стверджували, *що український народ не творить окремої національності, а українська мова – це лише народний діалект польської мови, нездатний самостійно розвиватися*. Польські демократичні об'єднання стверджували, що

«Східна Галичина не є український край, як сього хотеть ся українським політикам, тільки край національно-мішаний, польсько-український, наслідком чого національний поділ Галичини ... неможливий» [2, 74].

Однак статистичні дані, які наводить М. Лозинський, дають змогу зрозуміти, скільки перекручень і неправдивої інформації поширювали поляки лише з тією метою, щоб Східна Галичина продовжувала їм належати і не йшла шляхом самостійного розвитку. Дослідник наголошує: *«Східна Галичина (відділена від Західної на основі границі між округами висшого краєвого суду львівським і краківським) числить кругло 5 ? мілїонів населення, якого національний склад такий; 62 % Українців, 25 % Поляків, 12 % Жидів, 1 % Німців). Числячи ся з фактом, що в національно мішаній державі, як Австрія, наслїдком політичних і соціяльних відносин нема властиво абсолютно «національно чистих» – треба ствердити, що число українського населення в Східній Галичинї зовсїм вистачає, щоби творити основу для поділу Галичини й утворення окремого українського коронного краю. Особливо, що Українці, являють ся в Східній Галичинї елєментом постійним, споконвіку осїлим, отже автохтонним»* [2, 74]. Тоді як поляки подавали зовсім інші статистичні відомості. Так, загальна кількість населення – 8 мільйонів мешканців, із них: 46 % – це поляки, 42 % – українці (яких поляки вважали національною меншістю краю), 11 % – євреї та 1 % – німці.

Однак, незважаючи на політичне, адміністративне, економічне, національне гноблення українського народу, все ж завдяки австрійській конституції українці (як національна більшість) мали змогу відстоювати своє право на використання української мови в школах, урядах і публічному житті, тоді як приєднання Буковини до українського коронного краю відповідало прагненням українського народу до політичного єднання, а мрії про відділення будь-якої частини української території від Росії, та її приєднання до Східної Галичини, були зрозумілими в контексті боротьби за українську свободу та ідеал Вільної України.

М. Лозинський вірив у світле майбутнє свого народу і зауважував: *«він не є нїчий слуга, нїчий невільник, тільки такий самий окремий, самостійний нарід, як і инші народи, та що він повинен бути паном і господарем на своїй землї»* [4, 3]. Вчений переконаний, що поступ можливий лише за умови повернення до свого коріння, передусім мови, якій в Галичині зберіг свою вірність лише народ: *«Вірним своїй народности, своїй рідній мові остав лиш селянин. Наша мова, мова нашого селянства, се мова хлопська, – мова тих, що панували над ним, мова польських панів та підпанків, се мова панська. Та думка була така сильна, що коли хто з нашого народу тільки трохи видрапав ся в гору, між панів, то зараз покидав*

свою рідну мову і приймав польську. Навіть в домах наших сьвящеників панувала польська мова, – що більше, навіть проповіди в наших церквах голошено по польськи. Ніхто й не думав про те, що наша мова може бути так само, як мова польська, мовою цїлого народу, що нею можуть говорити учені і просвічені люди, що нею можна видавати книжки і газети» [4, 4]. Однак серед української спольщеної інтелігенції знайшлися люди, які проаналізували розвиток інших народів й зрозуміли, що не слід *«покидати мову свого народу»*, а необхідно її розвивати так, щоб вона змогла стати мовою всього народу (і селян, і освічених людей). М. Лозинський уважав, що першими в Галичині це зрозуміли молоді студенти-теологи, а згодом священики Маркіян Шашкевич, Яків Головацький та Іван Вагилевич, названі також «Руською Трійцею». Власне з діяльністю цих освічених галичан розпочався, на думку вченого, період становлення *«народної сьвідомости в Галичині»* [4, 5].

Представників інтелігенції (в основному священиків), які відчули свою спільність з народом, було в середині XIX ст. уже стільки, що вони почала боротьбу за права народу та розвиток української мови. Створене у 1848 році руською інтелігенцією політичне товариство *«Головна Руська Рада»* у своїй програмі заявило, що «*наш руський нарід у Галичинї, на Буковинї й Угорщинї разом з нашими братами на Украіні в російській державі є самостійним народом, окремим від народу польського і російського», тоді як найважливішим завданням «Головної Руської Ради» було «поділити Галичину на часть польську і руську, так, щоби поляки не могли мішати ся до справ руського народу, і завести в школах, урядах і загалом в цілім публічнім житю руської части Галичини руську мову*» [4, 6].

Галицька інтелігенція повірила у власні сили і сили свого народу й почала займатися просвітницькою діяльністю. Першим кроком у цьому напрямку було знайомство молодих людей з творами Тараса Шевченка й інших письменників з Великої України. *«І ті їх твори розпалювали в серцях тодїшньої руської молодїжи в Галичині також любов до народної мови і до нашого простого народу, який тою мовою говорить»*, – наголошує М. Лозинський [4, 7].

Галицька інтелігенція другої половини XIX ст. зрозуміла, що необхідно говорити і писати тією мовою, якою говорить простий народ, слід народну мову зробити мовою освічених людей, газет і книжок, нею потрібно проводити просвітницьку роботу серед народних мас і усією своєю діяльністю сприяти покращенню долі українського народу. *«Мова не повинна дїлити синів одного народу на "панів" і "хлопів", але всї сини одного народу повинні говорити і писати одною мовою»* [4, 10].

Молода галицька інтелігенція, що займалася здебільшого літературними і просвітницькими справами, саме через літературну і просвітницько-культурну діяльність змогла зміцнити у свідомості українців Галичини ідею самостійності нашого народу, а тому створене у грудні 1885 року крайове політичне товариство *«Народна Рада»* проголосило ту ж національно-політичну програму, що й *«Головна Руська Рада»* у 1848 році. І хоча згодом у Галичині починають функціонувати три політичні партії українського напряму: національно-демократична, радикальна й соціально-демократична, однак усі вони стоять на *«спільній національній основі, то значить, уважають наш нарід за нарід самостійний і окремий від народу польського і російського. Вони хотять, щоб наш нарід міг свобідно жити і розвивати ся на своїй землї та щоби його ніхто не неволив. В тій цїли домагають ся вони подїлу Галичини на часть польську і українську та утвореня з української части Галичини і української части Буковини окремого коронного краю, в якім наш нарід мав би повну автономію на підставі загальнодержавних австрійських законів. ... Ідеалом усїх трьох українських партий є, щоб наш нарід, який тепер розділений між три держави: Австрию, Угорщину і Росию, злучив ся разом і щоб уся наша земля була свобідна, самостійна і від нікого незалежна. Отсей національний ідеал нашого народу називаєть ся Вільна і Самостійна Україна, або, як співав Шевченко, "Україна без хлопа і без пана»* [4, 16].

Українська інтелігенція з метою підвищення культурного рівня народу видавала й розповсюджувала мільйони газет і брошур, виступала на численних віче і зборах, створила у Львові товариство *«Руська Бесіда»*, щоб львівські русини мали змогу прочитати свою газету, книжку та поговорити про різні народні справи. Найважливішою метою *«Руської Бесіди»* було створення *«Руського Народного Театру»*, а для поширення освіти серед простого народу в 1868 р. у Львові було створено товариство *«Просвіта»*, яке 8 грудня 1908 р. святкувало свій 40-літній ювілей (з нагоди цього свята М. Лозинський пише книгу *«Сорок лїт дїяльности "Просвіти". В 40 – літній Ювілей Товариства (З портретами, ілюстрациями і мапою)»* [1, 6]).

М. Лозинський, аналізуючи діяльність *«Просвіти»*, підкреслює, що за 40 років існування вона *«розросла ся на всю нашу землю, несучи слово правди і науки під сільські стріхи. Тепер має вона по всїм нашім краю коло 15.000 членів, по повітових містах 50 філій, а по місточках і селах над 2.000 читалень. При читальнях є багато крамниць, позичкових кас і шпіхлїрів. Кожен член «Просьвіти» дістає що місяця безплатно гарно книжку і що року великий календар. Таких членських книжечок видала*

«Просьвіта» за 40 літ над 300 в 2 мілїонах 323 тисячах 115 примірників. Крім того видає «Просьвіта» повчаючу газету «Письмо з Просьвіти» і маленькі гарні книжички «Просьвітні Листки». У Львові в Ринку, ч. 10 має «Просьвіта» свій власний дім…, який дає запоруку, що се наше товариство має запевнену будучність і буде щораз більше працювати для ширення просвіти між нашим народом» [4, 19 – 20]. Зауважимо, що після змін, внесених до статуту товариства *«Просвіта»* в 1891 р., його метою стає не лише поширення освіти, а й покращення добробуту народу.

У 1873 р. у Львові створено *«Товариство імені Шевченка»*, яке виникло з потреби довести, що мова нашого народу – це не *«мова пастухів і свинопасів»*, а український народ лише тоді стане освіченим і культурним, коли виплекає літературу і культуру своєю рідною мовою. М. Лозинський зазначає: *«Коли-ж се товариство зросло в силу, а також розвиток нашої літератури поступив значно на перед, тодї перемінено се товариство на «Наукове Товариство ім. Шевченка». Стало ся се 1892 р. З того часу се товариство розвинуло дуже широку наукову дїяльність, яка здобула йому признанє найвищих наукових товариств инших народів. … «Наукове Товариство ім. Шевченка» стало осередком нашого наукового житя, що воно видає 12 окремих наукових видань з ріжних областей науки та що навіть найвисша наукова інституція в російській державі, т. зв. «Императорская Академія Наукъ» висловляєть ся про його наукову дїяльність з найбільшим признанєм»* [4, 20 – 21].

З метою підвищення культурного та освітнього рівнів народу необхідно було розвивати шкільництво. Саме з цією метою у 1881 р. у Львові було створено *«Руське Товариство Педагогічне»*, яке на початку ХХ ст. мало вже 42 філії у Східній Галичині та нараховувало понад 3.000 членів. У Львові також було відкрито три українські (руські) приватні школи: *«1) приватну руську жіночу семінарию учительську, де руські дівчата вчать ся на народних учительок, 2) руську народну школу вправ при семінарії і 3) руську видїлову жіночу школу імени Шевченка, де руські дівчата дістають висшу осьвіту. …«Руське Товариство Педагогічне» удержує також чотири великі бурси (три для хлопців і одну для дівчат), де руські ученики малою платою або й безплатно дістають одержанє, опіку і поміч в науці»* [4, 21].

«Руське Товариство Педагогічне» займалося також видавничою діяльністю, так для українських учителів виходила газета *«Учитель»*, а для дітей – *«Дзвінок»*, друкувалися численні книжечки для малечі. Під егідою товариства для українських дівчат у м. Перемишлі було відкрито *«Руський інститут для дівчат»* – це була вища жіноча школа (т. зв. ліцей, у якому дівчата навчалися і проживали), а в 1906 році у Львові

було створено приватну руську жіночу гімназію. У Східній Галичині відкривалися численні народні університети. Один із таких народних університетів – *«Товариство українських наукових викладів імені Петра Могили»,* що розпочало свою діяльність у 1906 р. у Львові й щонеділі організовувало у містах Східної Галичини цікаві наукові виступи.

Культурно-освітнє життя Східної Галичини активно розвивалося і було створено: товариство *«Боян», «Товариство для розвою руської штуки»*, *«Українсько-руську Видавничу Спілку»,* товариство *«Учительська Громада»*, товариство *«Руська Бесіда»* і подібні, що діяли майже у кожному місті та містечку Східної Галичини й давали змогу русинам читати газети, слухати наукові виступи, організовувати своє дозвілля; численні жіночі організації; українські студентські товариства: у Львові – *«Академічна громада»*, у Відні – *«Січ»* (що функціонувало ще з 1868 р.), у Чернівцях – *«Січ», «Союз»*; товариство гімназистів *«Сокіл»* й інші [4, 22 – 23].

На межі століть у Східній Галичині активізувалося видання газет, журналів, альманахів. Так з 1898 року почав виходити *«Літературно-Науковий Вістник»*, що став під проводом М. Грушевського й І. Франка на довгі роки немовби конденсатором творчості українських науковців та письменників [6, 193]. Під егідою НТШ почали виходити *«Записки»* (згодом їх виходило 6 книг на рік), *«Збірники»* секцій, *«Студії з поля суспільних наук і статистики»*, *«Етнографічні збірники»*, *«Джерела до історії України-Руси»*, *«Українсько-руський архів»* й інші.

З гордістю за український народ М. Лозинський зазначав, що українських газет і журналів – політичних і наукових, для інтелігенції та народу – *«маємо тепер 22 в Галичині, 4 на Буковині, 3 на російській Україні, 2 на Угорщині, 2 в Канаді, 1 в Бразилії. Крім того маємо оден нїмецький журнал: «Ukrainische Rundschau» у Відні, щоб познакомлювати з нашими народними справами заграницю. Одним словом, наше просьвітно-культурне житє пливе вже тепер широким руслом, маємо вже всї найважнїйші інституції, потрібні для заспокоєня наших національно-культурних потреб. Ось чого добив ся український табор за яких 40 літ пильної і витривалої праці. І плоди сеї праці показують найліпше, що правда по сторонї тих, котрі сказали, що не спускати ся нам на чужу поміч, тільки працювати над просвітою народу в його рідній мові»* [4, 23].

Учений був переконаний, що основою народної просвіти повинна бути *народна мова.* Вона є тим мостом, що об'єднує простий народ й інтелігенцію в один національний організм [4, 33].

Висновки. Усе те, що відбувалося у суспільно-політичному та культурному житті Галичини й України в цілому, ті історичні умови, що скла-

лися, значною мірою зумовили мовотворчі процеси, що відбувалися в українській мові на межі XIX – XX ст., а також визначили етапи розвитку української літературної мови. Хоча, за В. Чапленком, *«у цьому процесі не було різко відокремлених періодів, а був один – ... процес»* [6, 12].

Кінець XIX – початок XX ст. – це період значних зміни у свідомості українського народу, перш за все її передової частини – інтелігенції, завдяки якій значно активізувалося політичне і культурне життя українців Наддніпрянщини та русинів Галичини, що і призвело до появи численних українських партій, видань, освітніх закладів, наукових товариств, організацій та об'єднань. Українська інтелігенція «*використовувала всі, іноді найменші можливості, уперто перемагала страшні перешкоди і творила нове життя українського народу»* [6, 133].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Лозинський М. Сорок літ дїяльности «Просвіти» (В 40-лїтнїй Ювілей Товариства) / М. Лозинський. – Коштом і заходом Товариства «Просьвіта». З друкарнї Наукового Товариства імени Шевченка під зарядом К. Беднарського. – Львів, 1908. – 82 с.

2. Лозинський М. Утвореннє українського коронного краю в Австрії / М. Лозинський. – Львів, 1915.– 78 с.

3. Лозинський М. Галичина в життю України / М. Лозинський. – Виданнє «Союзу Визволення України» з друк. Ад. Гольцгавзена в Віднї. – Відень, 1916. – 61 с.

4. Лозинський М. Українство і москвофільство серед українсько-руського народу в Галичині / М. Лозинський. – Українське Братство Шанувальників Т. Шевченка. Стрийський Осередок. Накладом д-ра Володимира Бачинського. З друкарні Івана Айхельберґера і Сп. – Львів, Ринок ч. 10. Дім «Просьвіти». – Репринтне видання. Відповідальний за випуск Я.Ф. Михайлюк. – МП «Опришки», м. Стрий, 1994. – 93 с.

5. Степанов Г.В. Язык. Литература. Поэтика / Г.В. Степанов. – М. : Наука, 1988. – 382 с.

6. Ткач Л.О. Українська літературна мова на Буковині в кінці XIX – на початку XX ст. / Л.О. Ткач. – Частина 2: Джерела і соціокультурні чинники розвитку : монографія / Л. Ткач. – Чернівці : Книги – XXI, 2007. – 704 с.

7. Чапленко В. Українська літературна мова (XVII ст. – 1917 р.) / В. Чапленко. – Нью-Йорк, 1955. – 328 с.

8. Шерех Ю. Галичина в формуванні нової української літературної мови / Ю. Шерех. – Мюнхен : Український Вільний Університет, 1949. (Серія: Скрипти. – Т. 27). – 93 с.

REFERENCES

1. Lozynskyi M. Sorok lit diialnosty «Prosvity» (V 40-litnii Yuvilei Tovarystva) / M. Lozynskyi. – Koshtom i zakhodom Tovarystva «Prosvita». Z

drukarni Naukovoho Tovarystva imeny Shevchenka pid zariadom K. Bednarskoho. – Lviv, 1908. – 82 s.

2. Lozynskyi M. Utvorennie ukrainskoho koronnoho kraiu v Avstrii / M. Lozynskyi. – Lviv, 1915.– 78 s.

3. Lozynskyi M. Halychyna v zhyttiu Ukrainy / M. Lozynskyi. – Vydannie «Soiuzu Vyzvolennia Ukrainy» z druk. Ad. Holtshavzena v Vidni. – Viden, 1916. – 61 s.

4. Lozynskyi M. Ukrainstvo i moskvofilstvo sered ukrainsko-ruskoho narodu v Halychyni / M. Lozynskyi. – Ukrainske Bratstvo Shanuvalnykiv T. Shevchenka. Stryiskyi Oseredok. Nakladom d-ra Volodymyra Bachynskoho. Z drukarni Ivana Aikhelbergera i Sp. – Lviv, Rynok ch. 10. Dim «Prosvity». – Repryntne vydannia. Vidpovidalnyi za vypusk Ya.F. Mykhailiuk. – MP «Opryshky», m. Stryi, 1994. – 93 s.

5. Stepanov G.V. Yazyik. Literatura. Poetika / G.V. Stepanov. – M. : Nauka, 1988. – 382 s.

6. Tkach L.O. Ukrainska literaturna mova na Bukovyni v kintsi KhIKh – na pochatku KhKh st. / L.O. Tkach. – Chastyna 2: Dzherela i sotsiokulturni chynnyky rozvytku: monohrafiia / L. Tkach. – Chernivtsi : Knyhy – KhKhI, 2007. – 704 s.

7. Chaplenko V. Ukrainska literaturna mova (XVII st. – 1917 r.) / V. Chaplenko. – Niu-York, 1955. – 328 s.

8. Sherekh Yu. Halychyna v formuvanni novoi ukrainskoi literaturnoi movy / Yu. Sherekh. – Miunkhen : Ukrainskyi Vilnyi Universytet, 1949. (Seriia : Skrypty. – T. 27). – 93 s.